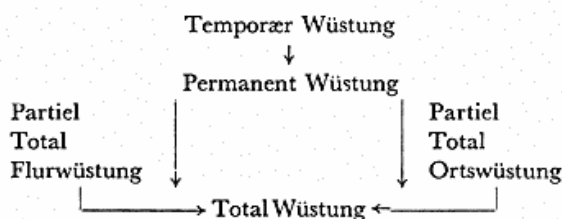

Wüstungen in Deutschland. Ein Sammelbericht herausgegeben von WILHELM ABEL. Sonderheft 2 der Zeitschrift für Agrargeschichte und Agrarsoziologie. Frankfurt am Main, DLG-Verlag, 1967. (iv), 104 sider. 20 billeder, kort m. v. 26 DM.

I Tyskland er Wüstung-forskningen i højere grad end i andre lande nået ud over det indledende stadium, der overvejende karakteriseres ved indsamling af materiale, og frem til mere avancerede problemstillinger. Hvad de arkæologiske undersøgelser angår, ligger Danmark dog i spidsen med Axel Steensberg som foregangsmand (se Atlas over Borups Agre, 1968). For Tysklands vedkommende har især historikere og geografer ydet væsentlige bidrag til studiet af Wüstungen, omend også arkæologer m. fl. begynder at gøre sig gældende. Udviklingen inden for disciplinen sker i øjeblikket så hurtigt, at selv solide resultater kan forældes i løbet af få år.

I midten af 1950'erne satte den senere afdøde geograf Kurt Scharlau skel ved sin påvisning af, at Wüstung-begrebet var langt mere kompliceret end hidtil antaget. På grundlag af Scharlau's resultater er siden historikeren Wilhelm Abel (Göttingen) nået frem til følgende skema (s. 2; jfr. Villages désertés et histoire économique, 1965, s. 516):

Abel ansætter (s. 4) den tyske Wüstung-kvotient til gennemsnitlig 23 % (eller 40.000) af de ved år 1300 eksisterende (170.000) landsbyer. Kvotienten, der dækker over kraftige lokale variationer, stammer fra slutningen af 1950'erne og er nok den sikreste beregning af denne art, noget europæisk land kan opvise. Abel gør imidlertid opmærksom på, at de til grund liggende (ialt 214) regionale arbejder er af meget forskellig værdi, og en af bidragyderne til det foreliggende bind, geografen Wolf-Dieter Sick (Freiburg), mener (s. 36), at en mere intensiv lokalforskning utvivlsomt vil føre til højere Wüstung-tal.

Mere betænkeligt er det vel, at den beregnede Wüstung-kvotient bygger på permanente Totalwüstungen (ss. 5, 69), hvorfor de anvendte tal kun giver et ufuldstændigt indtryk af Wüstung-processen som helhed. Geograferne Helmut Jäger (Würzburg) og Horst-R. Marten (Göttingen) fremhæver i deres indlæg det store antal af temporære og partielle Wüstungen. Dybere borer dog historikeren Wolfgang Prange (Slesvig), der foruden at beskæftige sig med partielle Ortswüstungen godtgør, »daß die Flurwüstung, so stark sie auf dem Höhepunkt der Wüstung auch gewesen sein mag, auf die Dauer doch nicht annähernd so stark war wie die Ortswüstung, der Rückgang der Stellenzahl«; i 21 klosterlandsbyer i det østlige Holsten og Lauenburg kan der i 16. århundrede – trods en formindskelse af gårdtallet med 47 % – ikke konstateres Flurwüstung

(s. 76). Hermed har Prange for alvor åbnet debatten om det afgørende spørgsmål, som ikke nok så sikre og fuldstændige tal på nedlagte landsbyer og gårde kan besvare: Hvor megen agerjord blev i realiteten øde?

Desværre er de tyske undersøgelser i marken ikke så langt fremme som ønskeligt. De omfattende kortlægninger, der foretages fra de geografiske institutter i Frankfurt, Münster, Giessen, Würzburg, Hamburg, Freiburg etc. af middelalderlige agre, øde som bestående, er trods det imponerende arbejde, der er lagt i dem, kun en begyndelse, en forløber for mere indgående undersøgelser af terrænet. Lidt af en undtagelse er Walter Janssen's (Siegburg) udgravning af Königshagen i det sydvestlige Harzen, hvorfor han redegør i nærværende bind efter i 1965 at have udsendt en udførlig udgravningsberetning. Janssen beskæftiger sig hovedsagelig med bygningerne, der brændte 1413/20; men af interesse i forbindelse med spørgsmålet om Flurwüstung er en pollenundersøgelse, der peger i retning af, at græsningsarealerne på stedet i 14./15. århundrede er forøget på korndyrkningens bekostning, dog således, at en del af agrene efter en vis tid igen blev taget ind til ekstensiv kornavl.

De forskellige forfatters behandling af årsagerne til, at så mange lokaliteter blev helt eller delvis ødelagt i senmiddelalderen, bringer ikke noget egentligt nyt, hvilket vel også vanskeligt kan lade sig gøre, så længe ødelæggelsens omfang og forløb, samt forholdet mellem Ortswüstung og Flurwüstung, ikke er klart belyst i deres regionale nuancer. Af større betydning er historikeren Wilhelm Koppe's (Preetz) med C. A. Christensens studier beslægtede undersøgelse af tre østholstenske landsbyers skæbne i 15. og 16. århundrede, idet han ved hjælp af nonneklostret Preetz' jordebøger giver værdifulde oplysninger om byernes besatte, ubesatte og nedlagte gårde, afgifterne og de enkelte bondeslægters historie; Koppe kan derved kaste lys over krisens sociale følger. Waldemar Reinhardt's (Wilhelmshaven) ganske korte gennemgang af forholdene i den østfrisiske marsk indtager i flere henseender en særstilling mellem artiklerne.

Den hermed præsenterede »Sammelbericht« bygger fortrinsvis på de indlæg, der 25. august 1965 leveredes fra tysk side ved debatten i sektion 4 under den internationale kongres for økonomisk historie i München (Se Historisk Tidsskrift 12. r. bd. II, s. 226). Af bidragyderne er Abel og Jäger de bredest orienterede. Meget må det beklages, at geografen Anneliese Krenzlin (Frankfurt a. M.), der i München tog sig af de østelbiske områder, ikke også har medvirket her (Se s. 18). Iøvrigt savnes blandt forfatterne flere andre fremtrædende tyske geografer, bl. a. Gerhard Oberbeck (Hamburg) og Wilhelm Müller-Wille (Münster), der er specialister i henholdsvis Nedresachsen og Westfalen. Alt i alt må det siges, at indholdet af det lille bind trods de medvirkende gode kræfter bærer et noget tilfældigt præg.

SVEND GISSEL